ülikooli rektoriks. Järgm. a. tagandati U. keisri käsul professori kohalt ja saadeti Tartust välja. Otseseks põhjuseks oli üliõpilaste poolt U.-i auks rektori ametist lahkumise puhul toimepandud pidulik meeleavaldus ühes kingituse üleandmisega, milles nähti rasket eksimist seaduse vastu. Vististi mõjus raske karistuse määramisel kaasa ka U.-i mõõduandev osa kohalikkude saksa ringkondade eitavas suhtumises riigivalitsuse kavatsustele Läänemere-maade ja eriti Tartu ülikooli Vene sisemaale »ligindamiseks«. Elades selle järel Lõuna-Liivimaal töötas U. eriti rahvakooli arendamise alal, mille vastu ta juba varemini, olles 1834. a. Liivimaa kiriku sinodil valitud rahvakooli-komisjoni liikmeks, tegelikku huvi oli ilmutanud Kuigi U.-i kavatsused koduõpetuse ja valla- ning külakoolide tegevuse elustamiseks esialgu leidsid rüütelkonna poolt vastuseismist, määrati ta pärast seda, kui algav vene-õigeusku siirdumine sundis rahvahariduse küsimust tõsisemalt hindama, 1844 a. esimeseks Liivimaa koolinõunikuks. Sellena valmistas ta m. s »instruktsiooni«, mille põhjal senisele koolivalitsuse korraldusele juurde luuakse uus organ kihelkonnakoolivalitsuse näol. Samal ajal teotses U. viljakalt kirjanduse alal saksa ja läti keeles, kirjutades tegeliku usuteaduse, kultuuriloo ja kiriku elu küsimustest ning andes välja vaimuliku sisuga raamatukesi, eriti laule. Suure tähtsuse omandas 1838. a. U.-i asutatud ajakiri »Mittheilungen und Nachrichten für die Evangelische Geistlichkeit Russlands« (hiljemini muudetud nimetusega »Mitt. u Nachr. f. d. Evang. Kirche Russl.«) mida ta ise toimetas aa. 1838–50, avaldades selles hulga kirjutisi; viimastest on eriti mainitav põhjalikum, algallikatel põhjenev poolelijäänud ülevaade Liivimaa rahvakooli vanemast ajaloost »Zur Geschichte der Volksbildung u. der Landschulen in Livland« (1847, lk. 103–164) U.-i asutatud ajakiri, mis vahelduval toimetusel ilmumist jätkas kuni ilmasõja alguseni, sisaldab ühes lisadega rikkalikku kogu kirjutisi usuteaduse, kiriku korralduse ning kiriku tegevuse aladelt. 1856. a., mil ühes troonivahetusega muutus ka Vene keskvalitsuse suhtumine Läänemeremaadele, nimetas keiser Aleksander II U.-i Peterburis asuva ev.-luteriusu kindralkonsistooriumi abipresidendiks, andes temale 1858. a. ka piiskopi nime. Vene riigi ev.-lut. usuliste ülema vaimuliku juhina seadis U. kokku »Vene riigi ev.-lut. koguduste abikassa« põhikirja ja nõutas sellele 1858. a. keisri kinnituse. See asutis, mille ülesandeks oli abi anda ev.-luteriusu kirikutele ja kogudustele, kes ise ennast ei suuda aidata, tõusis, teotsedes peamiselt Vene sisemaal ja Siberis ning osalt Läänemeremail, varssi mõjuvaks teguriks Venemaal laialipillatud ev.-luteriusuliste, m. s ka eesti asunikkude usulise ja vaimlise elu korraldamisel, andes rikkalikult kogutud annetustest toetust kirikute ja koolimajade ehitamiseks, kirikuõpetajate, köstrite ja kooliõpetajate ettevalmistamiseks ning ülespidamiseks jne. U.-i 50.-a. ametijuubeliks 1866. a. annetas Tartu ülikooli usuteaduskond temale *dr. theol. h. c.* astme. Samal a. erusse läinud, elas U. mõned aa. Valgas, kus suri 8. X 1871. — U.-i esinemistest mainitagu veel omal ajal laialdast tähelepanu äratanud eesti rahva omapärase eluõiguse kaitsmist ümberrahvustamise püüete vastu. Vastates a. 1845 »Inland'is« Tallinna ülemkooliõpetaja Ed. Meyer'i väiteile surmale määratud eesti rahva keele alalhoidmise; rahvustunde äratamise ja kindlustamise mõttetusest, lükkas U. need väited kindlasti tagasi, rõhutades, et eesti rahvas võib aegade jooksul usu, teaduste ja kunsti alal tõusta teiste väärilisseks ilma ümber rahvustumata ning ainsa õige politikana soovitatud ümberrahvustamine suruks ta pikemaks ajaks alaväärtuslikusse seisundisse.

Recke-Napiersky IV, Beise II; Ulmann, Mitt. XXVIII (1872), LXII (1909); Rig. Alm. 1860, lk. 1–6; Allg. D. B. 39.; J. Frey, Die Theolog. Fak. d. Kais. Universität Dorpat-Jurjev 1802–1903 (1905), 213–16; A. Buchholtz, Deutsch-protest. Kämpfe in d. Balt. Provinzen Russlands (1888), lk. 143–93; Lipp, Kir. ja har. l., II, 2, lk. 34, 38—44, 109, 122, 204–06; Е. Пѣтуховъ, Импер. Юрьевск. бывш. Дерптск. Унив. I (1902), lk. 568 jj. — Ülalmainitud poleemika kohta: Inl. 1845, nr. 28, 34, 35; C. R. Jakobson, Kolm isamaa kõnet (1870), 2. kõne, lk. 39–44; V. Reiman, Ed. Ahrens (EÜS-i alb. II, 1894, ka eritrükina s. a.). *J. K.*

ULUOTS, Jüri, õigusteadlane ja politiline tegelane, sünd. 1. I 1890 Läänemaal Vanamõisa (praegu Kirbla) v. taluomaniku pojana, õppis a.-st 1910 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas, õiendas seals. riigieksamid 1915. a. sügisel ja omandas vastava tööga 1916. a. alul I järgu diplomi. Aa. 1916—18 töötas U. selle ülikooli juures stipendiaadina Rooma ja tsiviilõiguse alal. Veebr. 1918 kodumaale siirdunud, oli ta selle a. lõpul ja 1919. a. alul rahukohtunikuks ja kohtu-uurijaks Haapsalus, teotsedes ühtlasi ka »Ühistöös« ja organiseerides Vabadussõja alul kohalikku seljatagust. Maarahva Liidu esindajana võttis U. aa. 1919–20 osa Asutava Kogu tegevusest; eriti tuleks mainida ta osavõttu Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra ja Eesti Vabariigi põhiseaduse

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 537